

власну особистість він розвиває і формує особистість дитини, беручи відповідальність перед соціумом за введення її в навколишній світ шляхом проживання з нею спільно керованого і самокерованого процесу, чим здійснює антропосоціальний підхід до реалізації запитів суспільств

А н н о т а ц и я

В статье рассматривается практическая подготовка учителя начальной школы, анализируются ее проблемы и перспективы, дается модель подготовки специалиста с первого до последнего курса обучения.

Ключевые слова: умение, начальное образование, высшая школа, модель подготовки.

A n n o t a t i o n

In the article rassmatryvaetsya practical training nachalnoy school teacher, analyzyruyutsya its problems and prospects, provides an model of specialist training with the first training course to posledneho.

Key words: ability, nachalnoe education, High School, the training model.

Шоробура І. М.

ОСОБЛИВОСТІ ШКІЛЬНОГО ПІДРУЧНИКА З ГЕОГРАФІЇ В СПОЛУЧЕНИХ ШТАТАХ АМЕРИКИ

В статті розглядається питання шкільного підручника з географії в США. Важливим є пошук концептуальний моделей створення підручника, практичних технологій їх розробки та оцінювання; розглядається змістове наповнення, структура, видавництво підручників з географії.

Ключові слова: зміст освіти, загальна теорія шкільного підручника, багатофункціональний характер сучасного підручника

Стратегічними цілями розвитку американської школи є:

– Сприяння єдності та успішній реалізації двох взаємопов'язаних процесів розвитку особистості – соціалізації та індивідуалізації. Освіта повинна допомагати особистості пізнавати суспільство і саму себе, змінювати суспільство і свою роль в його поступі.

– Орієнтація навчання у старшій школі на подальшу освіту. Щоб отримати кращу роботу, учні мають володіти новітніми інформаційно-комунікаційними технологіями. Сьогодні ж, щоб досягти успіху та забезпечити економічне процвітання нації, потрібна відмінна освіта, постійне бажання вчитись і здатність реалізувати свої знання на практиці.

– Залучення школярів до духовних надбань та цінностей, перетворення школи на інструмент їх формування та входження в суспільство. Слід звернути особливу увагу на другу частину сформульованої мети: школа як центр освіти за певних умов повинна виконувати функцію культуротворення. Саме на базі вироблення спільних цінностей школа здатна виконати й асиміляційну функцію, яка передбачає об'єднання людей на основі культурно-етичних цінностей.

– Розкриття та розвиток потенційних можливостей особистості. “Ми стверджуємо, – говориться у декларації Альянсу “Освіта 2000”, – що головна фундаментальна мета освіти – сприяти невід'ємним можливостям людського розвитку” [4, 2].

– Підготовка особистості до активного включення в соціум. У преамбулі до змісту програм старшої школи (Нью-Йорк) зазначається: “Ми повинні, якщо ми хочемо надати нашим дітям можливість успіху у майбутньому, підготувати їх до життя та орієнтації у світі”. У сучасних умовах ця мета старшої школи набуває особливої актуальності з огляду на

інтенсифікацію глобалізаційних процесів в освіті [4, 2].

– Забезпечення вихованців можливостями відповідати на нові виклики часу [4, 8]. Йдеться про оволодіння учнями знаннями та вміннями для конкуренції на світовому ринку праці.

– Пізнання самого себе. Це завдання підкреслює пріоритетність особистості в американській освіті, яка визнає гуманізм фундаментальною цінністю, оскільки тільки на основі самопізнання, вважають американські освітяни, людина може розуміти та поважати іншу людину, “...освіта повинна сприяти осмисленню учнем власного внутрішнього світу через мистецтво морального діалогу та внутрішніх роздумів...” [4, 4]. Саме тому наголошується на максимальному використанні можливостей навчальних предметів, передусім гуманітарних.

– Розвиток незалежного, критичного мислення. Йдеться про таку організацію навчального процесу та ставлення до учня, що зумовлює зіткнення з різними точками зору, концепціями, науковими течіями для вибору своєї позиції. Такий підхід спрямований на вироблення здатності до самостійного осмислення явищ дійсності, формування вмінь висловлювати і обґрунтовувати власні погляди.

Сьогодні в американській школі особлива увага приділяється вивченню географії. Цінним вбачається вивчення конструювання підручників з географії [5].

На сьогодні є публікації Аксакалової Г., Вульфсона Б., Кушнера Е., Ланзгрена Д., Локшиної О., Максаковского В. щодо аналізу підручників з географії в зарубіжній школі.

Мета статті – проаналізувати особливості шкільного підручника з географії в США.

Зазначимо, що основним принципом структурування змісту освіти у старшій школі США є відхід від уніфікованих навчальних програм для усіх штатів та шкіл. Визначено обов'язкове “ядро” (інваріант) – перелік предметів для вивчення та рівень знань учнів. Опанування цього рівня оцінюється загальнонаціональними письмовими тестами. До предметів “ядра” увійшли: англійська мова, математика, історія і Конституція США, природознавство, письмо, читання. Предмети варіативної частини визначаються штатами, містами та кожною окремою школою [6].

Американська школа має три рівні: початкова школа (разом з дитячим садочком), яку діти відвідують до 6 класу; середня (7-8 класи); старша школа (9-12 класи). Початкова та середня школи переважно територіально розділені.

Вивчення географії було б доцільним на кожному рівні, проте в багатьох школах географії як окремої дисципліни немає, а більшість тем з фізичної та соціальної географії вивчають у так званих наукових класах і в курсах соціології.

Автори підручників з географії намагаються конструювати їх таким чином, щоб вони відповідали певним дидактичним, психологічним, естетичним і гігієнічним вимогам: містили матеріал високого рівня узагальнення і водночас конкретний, наводили наукові дані, але були доступними для учнів, урахували особливості їхніх інтересів, сприйняття, мислення, пам'яті; були інформативними і водночас лаконічними, пов'язували навчальний матеріал із додатковою літературою, спонукали до самоосвіти і творчості; містили необхідні географічні ілюстрації у вигляді картин, карт, схем, діаграм, фотографій та ін.; точно формулювали основні положення та висновки; викладали навчальний матеріал доступно, із застосуванням проблемного підходу; розвивали пізнавальні інтереси учнів і стимулювали їх творче мислення [3]. На сьогодні загальна теорія шкільного підручника остаточно ще не визначена.

Сучасний підручник географії виконує інформаційну, систематизуючу, координаційну, мотивуючу, розвиваючу функції. Зарубіжні педагоги визнають багатофункціональний характер сучасного підручника, який змінюється в залежності від його призначення, а також

умов створення і використання. Розподіл підручників на посібники для вчителів та посібники для учнів виглядає дещо застарілим. Шкільний підручник виконує певні функції, коли він перебуває в руках учня (наприклад, передає знання), але з його допомогою можуть реалізовуватися й інші завдання тоді, коли з ним працює вчитель (оцінка власної педагогічної діяльності, розробка нових методичних прийомів та ін.). Так само посібник, призначений для вчителя, допомагає йому якнайкраще організувати навчальний процес і водночас здатний посприяти інтеграції знань учнів, які ним будуть користуватися.

У США половина штатів має централізований (підпорядкований їх урядам) механізм відбору підручників. У решті штатів це завдання виконують шкільні округи. Підручники створюються таким чином, щоб повністю охопити зміст уніфікованого для усіх навчальних закладів США підсумкового тестування школярів. У деяких штатах поширена практика створення єдиних списків рекомендованих підручників, якими нерідко послуговуються й інші країни.

У США, як і в багатьох інших країнах Заходу, остаточний вибір серед наявних на ринку підручників здійснюють школи або місцеві органи управління освітою. Науковці стверджують, що такий вибір рідко здійснюється на основі попередніх експертних досліджень та з урахуванням думок авторитетних фахівців.

Обсяг американських підручників становить 500-600 сторінок, а інколи і до 800. Внутрішні пропорції американського підручника дещо збільшені у порівнянні з європейським. Тому і кількість карт, картосхем сягає інколи понад 100, різних графіків – до 60, а фотографії вміщені практично на кожній сторінці [4].

У американських підручниках є окремий розділ про Англо-Америку (США та Канаду). Для прикладу розглянемо структуру одного з розділів підручника “Земля та її народи”: глава 9 “Природне середовище США”; глава 10 “Культурне середовище США”; глава 11 “Культурні регіони США”.

Проте ця структура не є типовою. В інших підручниках можливе вивчення головних макрорегіонів США: Північного Сходу, Середнього Заходу, Півдня та Заходу. В деяких підручниках подається детальна характеристика невеликих районів США [2].

Автори підручників самі обирають і його структуру, і ступінь регіоналізації навчального матеріалу. Існує жорстка конкуренція між видавничими фірмами, тому авторські колективи прагнуть зробити найбільш досконалий підручник, який би привернув увагу потенційних споживачів.

Особливістю американської моделі підручника географії є наявність в його методичному апараті системи запитань та завдань. Зазвичай, вони мають 3 рівні складності. Частина запитань та завдань включена безпосередньо в текст параграфа, велика кількість їх – в кінці розділу. Завдання ускладнюються: від простих та конкретних – до складних та узагальнених.

Так, у країнознавчому підручнику “Земля та її народи” включені запитання за типовими рубриками: дайте визначення; визначте координати (положення); інтерпретуйте думку; порівняйте поняття; доведіть. Таких блоків запитань нараховується понад 107.

Інша важлива структурна особливість американської моделі підручника географії – це наявність методичних та тематичних врізок, кожна з яких відрізняється кольором паперу відповідних сторінок. Наприклад, у підручнику “Народи та регіони” – три типові врізки, що є наскрізними через увесь курс. Перша – “Думай як географ” – присвячена методам географічних досліджень, часовим поясам Землі, культурним регіонам світу, світовим релігіям, топоніміці, ландшафтам.

Виділяють другу наскрізну рубрику, що називається “Незвичайно, проте правда”. В ній послідовно розглядаються питання про дрейф материків, сухі долини в Антарктиді, роль

державних кордонів, артезіанські басейни в Північній Африці, виверження вулкану Кракатау, загадкові статуї острова Пасхи.

Під третьою наскрізною рубрикою “Географічні профілі” зібрані цікаві дані про Томаса Мальтуса, про древніх майя, мис Горн, поштові марки Європи, національні парки Східної Африки, типи клімату Південної Африки, про життя капітана Джеймса Кука [4].

Подібну підбірку тематичних рубрик має і підручник “Географія світу”, автори якого розглядають землетруси та їх передбачення, вивчення льодовиків, земних надр з космосу, планування нових міст, боротьба з пустелями, особливості розвитку японської промисловості.

А в підручнику “Земля та її народи” в темі “Вивчення загальних положень” виділено такі блоки, як “Місця передбачуваних досліджень”, “Вивчення природи”, “Дослідницькі ідеї”, “Географія і люди”. В темі “Розвиток географічних навичок” – блоки “Читання з географії”, “Вивчення економічної географії”, “Географічне мислення”, “Робота з географічною літературою”. Зазначимо, що тематичні блоки в значній мірі поєднуються з методичними. У цьому підручнику також акцентується увага на блоках “Географія на робочому місці”, “Географічна сітка”, “Міста у фокусі”.

У підручнику “Географія США” розкрито особливості фізичної географії країни, подано опис ландшафтів, кліматичних зон, ґрунтів, рослинних форм, розглянуто питання впливу людини на навколишнє середовище. Підручник включає 17 розділів, серед яких: “Проблеми та регіони”, “Природне середовище”, “Наслідки діяльності людини”, “Мегалополіс”, “Головний промисловий регіон”, “Глухий закуток на сході”, “Аппалачі та Озаркські гори”, “Південь”, “Південне узбережжя”, “Головний сільськогосподарський регіон”, “Великі рівнини та прерії”, “Порожні внутрішні райони”, “Південно-західний прикордонний регіон”, “Каліфорнія”, “Південне тихоокеанське узбережжя”, “Північні території”, “Гаваї”, а також глосарій, фотографії і карту 50 штатів. Основний текст книги викладено на 199 сторінках.

Найбільшими розділами цієї книги є “Природне середовище” та “Південне узбережжя”. Кожний розділ містить фотографії до названої теми. Зображення мають величезний пізнавальний матеріал, крім того, вони яскраві, чіткі, зрозумілі. У першому розділі “Проблеми та регіони” розкрито сутність таких явищ, як: урбанізація, індустріалізація, висока мобільність, ресурси, високі прибутки і високе споживання, вплив на навколишнє середовище, культурні особливості; подано порівняння понять, серед яких: “регіон”, “вузловий регіон”, “однорідний регіон”; подано карту, на якій зображено 14 регіонів Сполучених Штатів, а саме: “Мегалополіс”, “Головний промисловий регіон”, “Глухий закуток на сході”, “Аппалачі та Озаркські гори”, “Південь”, “Південне узбережжя”, “Головний сільськогосподарський регіон”, “Великі рівнини та прерії”, “Порожні внутрішні райони”, “Південно-західний прикордонний регіон”, “Каліфорнія”, “Північне тихоокеанське узбережжя”, “Північні території”, “Гаваї” [1].

Цікавим розділом підручника є розділ “Природне середовище”, де розкрито особливості фізичної географії країни. Вказано, що Канадський щит – це найбільший на північноамериканському континенті регіон, рельєф якого змінювався і формувався під впливом великих континентальних льодовиків, що неодноразово насувалися на цю територію протягом останнього мільйона років. Подано характеристику клімату, рослинного світу, ґрунтів, мінеральних ресурсів.

У розділі “Мегалополіс” зазначено: “Мегалополіс утворився вздовж північно-східного узбережжя Сполучених Штатів у результаті поступового об’єднання великих зон міської забудови. Тут розташовані будівлі офісів та житлові будинки, невеличкі магазинчики і грандіозні універмаги, фабрики, нафтопереробні заводи, житлові райони, тисячі заправокних станцій та їдалень, – і все це на території, що простяглася на 800 кілометрів”. Розкрито

питання розташування, розвитку мегаполісу, щільність населення та ін.

Особлива увага приділяється розділу “Головний промисловий регіон”, в якому розповідається про найважливіші види економічної діяльності у США: виробництво одягу, будівельних конструкцій, транспорт та електронний зв'язок, найбільші міста регіону, а саме: Бостон, Нью-Йорк, Філадельфія, Балтимор, найбільші портові міста. Важливо зазначити, що в надрах Великих рівнин зосереджені практично всі мінеральні ресурси, необхідні для розвитку важкої промисловості. Також акцентується на особливостях США: країна налічує мережу Великих озер – Верхнє, Мічиган, Гурон, Ейрі та Онтаріо, що забезпечує прекрасний водний зв'язок між родовищами Канадського щита і покладами палива на внутрішніх рівнинах.

У розділі “Глухий закуток на сході” розповідається про регіон Америки, в якому немає жодного великого міста, прокладено лише кілька доріг, що з'єднують узбережжя з внутрішніми землями. Ця зона включає північну частину Нової Англії та район Адірондакських гір у штаті Нью-Йорк. Розділ охоплює питання природи та навколишнього середовища регіону, населення та промисловості. Про особливості географії Аппалачських та Озаркських гір можемо дізнатися з розділу “Аппалачі та Озаркські гори”. В ньому йдеться про розташування гір, вказано висоту та їх протяжність; повідомляється про перших поселенців, кількість населення, що мешкає в горах; показані процеси розвитку міст та економіки, правову базу, перспективи промислового росту регіону [1].

Районом поширення південної культури є Південь. Південь – це певний географічний осередок, де існують спільні вірування, звичаї, забобони, ритуали у ставленні одне до одного тощо. Культура Півдня дуже багата, незвичайна, саме тому автор книги присвятив їй цілий розділ. У розділі “Південне узбережжя” розкрито особливості клімату на цій території, роль туризму і торгівлі у розвитку промисловості, відмічено, які галузі промисловості є важливими для цього регіону.

У Сполучених Штатах Америки існує головний сільськогосподарський регіон – це регіон зі своєрідними культурними традиціями, які сформувалися внаслідок різноманітних звичаїв, поглядів, способу життя різних етнічних груп. Цей регіон ще має назву “Середня Америка”. У книзі “Географія США” описано особливості його природи та довкілля. Розділ “Північні території” висвітлює фізико-географічні та економіко-географічні питання. У розділі “Гаваї” розповідається про архіпелаг Гаваї, його утворення, розміщення та фізико-географічні дані: рельєф, зміни у кліматі; заселення островів, економіку та різноманітність навколишнього середовища. У підручнику подано панораму Сполучених Штатів у фотографіях.

“Географія США” містить глосарій, в якому подано словник спеціальних термінів: “абсолютна вологість”, “агломерація”, “алювіальні ґрунти”, “алювій”, “анклав”, “антебеллум”, “антрацит”, “арет”, “аррой”, “базовий рівень”, “батоліти”, “білінгвізм”, “біологічна різноманітність”, “біота”, “бітумне вугілля”, “бобові”, “бют”, “важка промисловість”, “вилуговування”, “вимивні породи”, “відкрите ранчо”, “вічна мерзлота”, “водний горизонт”, “вододіл”, “вторинний сектор”, “вулканічні породи”, “теоморфологія”, “гетто”, “гідрографія”, “гідрофони”, “глибинка”, “гляціальний тиль”, “гляціація”, “головний продукт”, “горизонт”, “градус дня”, “гумус”, “демографія”, “дискримінаційні ставки на перевезення”, “довгота”, “довгоносик”, “докембрійські скелі”, “доступність”, “дощова тінь”, “другий дім”, “екзотичний потік”, “економічність агломерації”, “економічність використання”, “ескарп”, “естуарія”, “заміська зона”, “здичавіла тварина”, “злиття”, “зневоднення”, “зона-ядро”, “зонування”, “зсув”, “зсувне горотворення”, “зсувна зона”, “інерційні кошти за місцем використання”, “індіго”, “індустрія крою та пошиття”, “карст”, “карстова вирва”, “кислотні дощі”, “континентальний клімат”, “континентальність”, “конурбація”, “корінна порода”, “культура”, “культурне ядро”,

“купол”, “легка промисловість”, “лігніти”, “лес”, “листяні ліси”, “лінія дерев”, “льодовиковий період”, “часова дистанція”, “ширина залізничної колії”, “пирота”, “шкідливі відходи”, “шотландо-ірландці”, “щит”, “юрисдикція”, “ядерна зона” та ін. [1]. Як бачимо, значна кількість термінів розглядається в глосарії.

У підручнику подана кількість населення у 25 найбільших містах США, серед яких: Нью-Йорк (Нью-Йорк), Лос-Анджелес (Каліфорнія), Чикаго (Іллінойс), Х'юстон (Техас), Філадельфія (Пенсильванія), Сан-Дієго (Каліфорнія), Фенікс (Арізона), Даллас (Техас) та ін.

Також названі столиці штатів, а саме: Айдаго – Бойс, Меріленд – Аннаполіс, Айова – Демон, Міннесота – Сент-Пол, Алабама – Монтгомері, Міссісіпі – Джексон, Аляска – Джуно, Міссурі – Джефферсон-Сіті, Арізона – Фенікс, Мічиган – Лансінг, Арканзас – Літтл Рок, Монтана – Гелена тощо [1].

Шкільна географія в США приділяє особливу увагу вивченню рідної країни. Ми можемо відзначати різні підходи в навчальних програмах, проте загальна світова тенденція – це досить глибоке вивчення своєї держави [2]. Взагалі виділяють такі напрями країнознавства: економіко-географічне і комплексне, інтегральне.

Висновки. Для шкільної американської географії характерні діяльнісний підхід у навчанні, самостійне отримання знань, здійснення принципу “вчись вчитися”. Навчання передбачає індивідуальний та диференційований підходи. Американським підручникам властива багатоплановість.

Визначення загальних освітніх пріоритетів сприятиме подальшому розвитку шкільної географічної освіти. Сьогодні важливо виокремити світові тенденції створення навчальних книг і врахувати їх при підготовці сучасних українських підручників.

Використана література:

1. Бірдсал Стефан С., Флорін Джон Географія США / за ред. Розалії Таргонскі. – Вашингтон, 1992. – 208 с.
2. Горелов А. А. Концепции современного естествознания. – М. : Центр, 1997. – 208 с.
3. Кушнер Е. А. Об одном американском школьном учебнике // География в школе. – 1990. – № 4. – С. 19-20.
4. Макасовский В. П. Преподавание географии в зарубежной школе. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. – 362 с.
5. Старша школа зарубіжжя: організація та зміст освіти / за ред. О. І. Локшиної. – К. : СПД Богданова А. М., 2006. – 232 с.
6. *Geography for Life*. National Geography Standards. Geography Education Standards Project. – Washington, 1994. – 326 с.

А н н о т а ц и я

В статтє раскрываються вопросы школьного учебника по географии в США. Важным является поиск концептуальных моделей создания учебника, практических технологий их разработки и оценивания; рассматривается смысловое наполнение, структура, издательство учебников по географии.

Ключевые слова: содержание образования, общая теория школьного учебника, многофункциональный характер современного учебника

A n n o t a t i o n

In the article the questions of school textbook open up on geography in the USA. Important is a search of conceptual models of creation of textbook, practical technologies of their development and evaluation; the semantic filling, structure, publishing house of textbooks on geography is examined.

Keywords: educational content, the general theory textbooks, multifunctional nature of modern textbook.